

5 Temmuz 1915 Zığındere Türk Taarruzu*

İslam Özdemir**

Öz

28 Haziran 1915'teki Zığındere harekâtı sonrasında İngilizler, Güney Grubu Komutanlığı'nın sağ kanadındaki mevzileri ele geçirmeyi başardı. Türk savunması ise bu beklenmedik sonuç karşısında kaybettiği siperleri geri almak maksadıyla karşı taarruzlar düzenledi. Her iki taraf arasında sekiz gün boyunca devam eden şiddetli muharebe süreci "Zığındere Muharebeleri" adıyla tarihe geçti. Türk tarafının, kaybettiği mevzileri geri alabilmek için yaptığı son karşı taarruz ise 5 Temmuz 1915'te gerçekleşti. Zığındere muharebelerinin son taarruzu olma özelliğini taşıyan bu saldırı da öncekiler gibi başarısız oldu.

Bu çalışmanın amacı Zığındere muharebelerinin son taarruzu olan 5 Temmuz 1915 saldırısına ait tarihi süreci konuyla ilgili ana ve tali kaynakların sunduğu bilgiler ışığında anlatmaya çalışmaktır. Araştırma sırasında yazılı literatürün sunduğu veriler, muharebe coğrafyasında yapılan alan gezileri sırasındaki izlenimlerle karşılaştırılmış, konu askeri tarih disiplini çerçevesinde bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmaya çalışılmıştır. Kısacası bu çok yönlü araştırma sürecinde 5 Temmuz 1915 taarruzunun Zığındere muharebeleri içerisindeki önemini ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmamız muharebe sürecine ilişkin yeni tespit ve değerlendirmelerde bulunulması açısından da analitik bir araştırma olma özelliğini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, Çanakkale Muharebeleri, Zığındere Muharebeleri, 5 Temmuz 1915 Türk Taarruzu.

* Bu çalışma; "İslam Özdemir, Zığındere Muharebeleri (28 Haziran-5 Temmuz 1915), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale 2023" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Askeri Tarih Uzmanı/Yazar ,e-mail: islamoedemir17@gmail.com. ORCID NO: 0009-0001-5726-5144.

Abstract

Subsequent to the Gully Ravine operation on June 28, 1915, the British forces, which were engaged in strategic maneuvers, successfully captured the positions located on the right flank of the Southern Group Command. The Turkish defense, in light of this unforeseen development, initiated counteroffensives with the aim of regaining the trenches that had been lost. The intense combat operations that lasted for eight days between both sides became historically known as the “Battles of Gully Ravine.” The final counter-offensive undertaken by the Turkish forces to recapture the positions they had lost occurred on July 5, 1915. This operation, characterized as the last assault of the Gully Ravine battles, ultimately failed, consistent with the outcomes of the preceding offensives.

The aim of this study is to elucidate the historical context of the July 5, 1915, attack, which represents the final counter-offensive of the Gully Ravine battles, based on the information provided by primary and secondary sources relevant to the subject. In the course of the research, the data presented by the written literature was systematically compared with observations gathered during field surveys conducted in the battle geography. The subject was examined through a holistic lens within the discipline of military history. In summary, this multifaceted research process aims to elucidate the significance of the July 5, 1915, attack within the context of the Gully Ravine battles. Our study also possesses an analytical character, facilitating new findings and evaluations regarding the battle process.

Keywords: World War I, Çanakkale Front, Çanakkale Battles, Gully Ravine Battles, July 5, 1915 Turkish Offensive.

Giriş

Seddülbahir cephesindeki ikinci mahdud hedefli taarruzu 28 Haziran 1915'te Zığındere vadisinde gerçekleştiren 8. İngiliz Kolordusu, etkin bir topçu desteğiyle düzenlediği bu harekâta başarılı oldu. 28 Haziran 1915 Zığındere harekâtı, İngilizlere Çanakkale kara muharebelerinin en büyük başarısını armağan etti. Böylece Seddülbahir'deki ana taarruz istikameti üzerinde bulunan ve aylardır ele geçirilemeyen tahkimli mevziler saatler içerisinde işgal edildi. Seddülbahir'deki Türk savunmasının sağ kanadında hiç beklenmedik bir zamanda beliren bu tehdit ise 5.Ordu Komutanlığı ile Güney Grubu Komutanlığı'nda büyük bir paniğe neden oldu. Güney Grubu Komutanlığı, savunmanın karşılaştığı tehdidi bertaraf etmek maksadıyla 28 Haziran 1915'ten itibaren karşı taarruzlar düzenledi.

Güney Grubu Komutanlığı'nın sağ kanadında, 28 Haziran- 5 Temmuz 1915 tarihleri arasında yaşanan bu yoğun muharebe süreci "Zığındere Muharebeleri" olarak bilinmektedir. Bu muharebeler, 28 Haziran 1915'teki İngiliz harekâtı sonrasında Türk tarafının gerçekleştirdiği dört karşı taarruzdan oluşmaktadır. Türk tarafının toplam 6 piyade tümeniyle katıldığı bu taarruzlar, İngilizlerin makineli tüfeklerle, deniz ve kara topçusunun desteğiyle yıldırıcı bir ateş duvarı haline getirdikleri siperler önünde başarısızlıkla sonuçlandı. Zığındere muharebeleri, Türk tarafının 15.485 muharip zayıyatıyla Çanakkale kara muharebelerinin en ağır kaybını verdiği muharebe olarak tarihe geçti.¹

2. 5 Temmuz 1915 Türk Taarruzu

2 Temmuz 1915'te düzenlenen ve başarısızlıkla neticelenen Üçler taarruzunun sonuçları 5.Ordu Komutanı Liman von Sanders'i Güney Grubu Komutanlığı'nın sağ kanadındaki taarruzlara devam etme fikrinden vazgeçirememiştir. Bunun için Zığındere'de yapılması planlanan son taarruz öncesinde yine Sağ Kanat Bölgesi'ndeki komuta kademesinde ve muharebe düzeninde değişiklikler yapılmış, 3 Temmuz 1915'te Sağ Kanat Bölgesi'ndeki kıtalar "Mürettep Kolordu" adı altında yeniden düzenlenerek Asya Grubu Komutanı Mirliva Mehmed Ali Paşa'nın komutasına tevdi edilmiştir.²

Yeni görev yerine hareket eden Mirliva Mehmed Ali Paşa ise 1.Kolordu Kurmay Başkanı Binbaşı Eggert ile birlikte Yalova Köyü'ndeki 5.Ordu Karargâhına ulaştı. Ordu komutanıyla yaptığı toplantıda Zığındere'de yeni yapılacak taarruza komuta edeceğini öğrendi ve taarruz hakkındaki emirleri aldı. Toplantının ardından yeni planlanan taarruzu icra etmekle görevli olan 3. ve 5. Piyade Tümenlerinin komutanlarıyla Yassitepe'de buluştu. Burada bir toplantı düzenlenerek arazi keşfi ile görev paylaşımı yapıldı.³

Yeni taarruz için 5. Piyade Tümeni Arıburnu cephesi'nden, 3.Piyade Tümeni ise Anadolu yakasından çekilerek bölgeye intikal ettirilmişti. Taarruzu icra edecek olan bu kıtalar, 3 Temmuz 1915 gecesi bölgeye ulaştı.⁴ Ne var ki her iki tümenin toplam 13.193 muharibe ulaşan mevcudu zorlu bir intikal süreci geçirdiğinden dolayı yorgun ve uykusuzdu. Taarruz öncesi yapılan arazi keşifleri de yetersizdi. Kısacası bu hücumun planlanma sürecinde de muharebe alanının gerçekleri göz ardı edilerek hareket edildiği görülüyordu. Mürettep Kolordunun subayları, her taarruz sonrasında

1 Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 203.

2 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4344, Dosya No: H-16, Fihrist No:1.

3 Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 187.

4 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-14.

ordu komutanlığının muharebe düzeninde yaptığı değişikliklerin istikrarsızlığa yol açtığını düşünüyor, bu durumdan ve taarruz ısrarından duydukları rahatsızlığı da ağır kayıplarla sonuçlanan her saldırının ardından daha üst perdeden dile getiriyorlardı. Mürettep Kolordu'daki birlik komutanlarının, Sanders'in taarruz ısrarından duydukları rahatsızlığı ortaya koymasından Yarbay Cafer Tayyar Bey ile bazı subaylar arasında geçen diyalog oldukça önemlidir. Yorgun ve uykusuz birliklerin dinlendirilmeden hücumla kaldırılmasına tepki gösteren bir alay komutanı, Yarbay Cafer Tayyar Bey ile sohbet ederken; *"Bu kadar vatan evladının boş yere taarruzlarda kanlarının dökülmesini ve imha edilmelerinin hesabını bu millet bir gün sormaz mı?"* sözlerine, Yarbay Cafer Bey; *"Burada yüzbinlerce zayıf verdikten sonra dört kişiyi millet asacakmış. Tut kelin perçeminden. Bundan ne çıkar."* cevabını vererek yaşananlar karşısındaki tepkisini ve çaresizliği ortaya koyuyordu.⁵

Zığındere'deki Türk savunmasının gerçekleştireceği dördüncü karşı taarruz 5 Temmuz 1915'te yapılacaktı. 3.Piyade Tümeni ile 5.Piyade Tümeni'ne ait 13.193 muharip tarafından icra edilecek hücum 600 metre genişliğindeki bir cephe hattında baskın tarzında icra edilecekti. Hücum planına göre 3.Piyade Tümeni Şehitlersırtı, 5.Piyade Tümeni ise Delilesırtı üzerindeki hedeflere saldıracaktı.⁶ Zorlu intikal süreci nedeniyle yorgun ve uykusuz olan kıtaların taarruz hazırlıklarının tamamlayabilmesi için Mirliya Mehmed Ali Paşa'nın ve Binbaşı Eggert'in, 5.Ordu ve Güney Grubu Komutanlıklarından hücumun 24 saat ertelenmesi hususundaki talepleri ise üst komutanlık tarafından kabul edildi.⁷

Mürettep Kolordu Komutanı Mehmed Ali Paşa 4 Temmuz 1915'te emri altındaki kıtalara gönderdiği muntika emrinde taarruza katılacak olan birliklerin görev ve sorumluklarını aşağıdaki biçimde belirtiyordu.⁸ Taarruz 5 Temmuz 1915'te saat 03.30'da başlayacaktı.

Hücum baskın tarzında 3. ve 5.Piyade Tümenleri tarafından icra edilecek, 1. Piyade Tümeni, 6.Piyade Tümeni ve 11.Piyade Tümeni taarruza katılmayacaktı. İngilizlerin dikkatini dağıtmak amacıyla hücumdan yarım saat önce Anadolu yakasındaki topçu bataryalarının desteği ile Güney Grubu Komutanlığının sol kanadında sahte bir taarruz düzenlenecekti. Topçular daima ateşe hazır bir halde bulunacaklardı. Taarruzun İngilizler tarafından fark edilmesi halinde topçu bataryaları hedefleri bombardıman edecek, sahra topçusu ise J siperlerinin gerileriyle Zığındere yatağını ateş altında tutacaktı.⁹ Taarruzun amacı Güney Grubu Komutanlığı'nın sağ kanadındaki tehdidi bertaraf etmek ve müsait bir vaziyet kazanmaktır. Bu nedenle hedefler ele geçirildikten sonra İngilizlerin daha uzak mesafelere kadar takip edilmesi istenmiyordu. Taarruz sonrasında 3.Piyade Tümeni'nin sağ kanadının 72 Rakımlı Tepeye kadar ulaşması, 3. ve 5.Piyade Tümeni cephelerininin 72 Rakımlı Tepeden doğuya doğru uzanması yeterli bulunuyordu. Her iki tümenin tahkimat yaparak kazandıkları araziye muhafaza etmeleri emrediliyordu.¹⁰

Şehitlersırtı üzerindeki taarruzu icra etmekle görevli 3.Piyade Tümeni sağ ve sol kanat olmak üzere iki kısma ayrıldı. Sağ kanattaki kuvvetler, 32.Piyade Alayı, 39.Piyade Alayı ve 5. İstihkâm Bölüğü'nün yarısından oluşuyordu. Sağ Kanat Kuvvetleri, 39.Piyade Alayı Komutanı Yarbay Nurettin Bey'in komutası altında olduğu için

5 Şerif Güralp, Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesi'nden Filistin'e, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.44-45.

6 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3849, Dos. H-8, Fih. 1-7, 1-9.

7 ATASE Arşivi, BDH, Kls. 3474, Dos. H-12, Fih. 1-18.

8 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-15.

9 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-15.

10 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-15.

“Yarbay Nurettin Bey Grubu” adıyla isimlendirilmişti. Yarbay Nurettin Bey Grubu, Triyandafil Çiftliği’nin batısından itibaren taarruz edecekti. Sol kanat Kuvvetleri ise 31. Piyade Alayı (Mürettep Alay), 32.Piyade Alayı ve 5.İstihkâm Bölüğü’nün yarısından oluşuyordu.Sol Kanat Kuvvetleri, 31.Piyade Alayı Komutanı Yarbay İsmail Hakkı Bey’in komutası altında olduğu için “Yarbay İsmail Hakkı Bey Grubu” adıyla isimlendirilmişti. Yarbay İsmail Hakkı Bey Grubu, Triyandafil Çiftliği, Şehitlersırtı ve Keçideresi istikametlerinde taarruz edecekti.¹¹ Delilesırtı üzerindeki hedeflere taarruz edecek olan 5.Piyade Tümeni ise Zığındere’den Kirte-Harapdam yoluna kadar uzanan mıntıkada taarruz edecekti. 15. Piyade Alayı sağ kanatta, 16 Piyade Alayı ise sol kanatta bulunacaktı. 13.Piyade Alayı 1.Tabur ile 2.Tabur ise Binbaşı Reşid Bey’in komutasında Triyandafil Çiftliği’nin güneybatısıyla Zığındere vadisinde kolordu ihtiyatı olarak bekleyecekti. Edirne İstihkâm Bölüğü ise 13. Piyade Alayı ile 15.Piyade Alayı arasında paylaşılmıştı.¹² 5.Piyade Tümeni Komutanı Yarbay Hasan Basri Bey yayınlamış olduğu tümen emrine; “Şimdiye kadar fedâkarâne ve cesurane muharebe eden firkanızın bu defaki vazifesini dahi hakkıyla ifa ederek şan ve şerefle hitama erdirmesini Cenâb-ı Hak’tan

niyaz ederim” dua ve temennileriyle son vererek askerlerinin cesaret ve kahramanlıklarına duyduğu güveni dile getiriyordu.¹³

5 Temmuz 1915 sabahı İngiliz siperlerinden başlayan şiddetli ateş, karşı tarafın her şeyden haberdar olduğunu göstermiş ve taarruzun baskın tarzında yapılma olanağını ortadan kaldırmıştı. Bunun üzerine saat 03.45’te kıtalar hücumla kalktı. Taarruzdan on dakika sonra topçular hedefleri bombardıman etmeye başladı. İngiliz siperlerinden atılan aydınlanma fişeklerinin muharebe alanını aydınlatmasıyla Mehmetçik Allah Allah! Nidalarıyla hedefler üzerine saldırıya geçti. O dakikalarda yakından takip eden Sion Katır Birliği Komutanı Yarbay John Henry Patterson, Türk taarruzunun başladığı anlarda yaşananları; *“Türkler izlendiklerini fark eder etmez Allah Allah! Savaş çığıklarıyla hücumla kalktı. Gurkhalar mümkün olduğu kadar siperlerde sabırla bekledi. Türklerin elli metre kadar yaklaşmalarına izin verdiler ve ardından öyle bir tüfek ve makineli ateşi fırtınası başlattılar ki, Türkler oldukları yere saflar halinde düşüyorlardı.”* Cümleleriyle anlatıyordu.¹⁴

Şehitlersırtı’nda 3.Piyade Tümeni’nin taarruzu sırasında sağ kanattaki Yarbay Nurettin Bey’in kıtaları 05.30’a kadar bütün siperleri ele geçirmeyi başardı. Yarbay Nurettin Bey durumu tümen komutanlığına bildirerek kıtalarına tahkimat yapmalarını emretti.¹⁵ Bu karar sağ ve sol kanat arasında eşitsizliğe neden oldu Yarbay İsmail Hakkı Bey’in kuvvetlerinin taarruzunun yavaşlatsa da 31. Piyade Alayı’nın 2. ve 3.Taburları saat 04.30’da birinci hat siperlerini ele geçirmeyi başardı.¹⁶ Buna rağmen 31.Piyade Alayı kendi cephesinde karşılaştığı problemler nedeniyle bu kazanımlarını muhafaza edemeyecekti. Havanın aydınlanmasıyla şiddeti artan piyade ve makineli tüfek ateşlerine daha fazla dayanamayan ve ilerleyemeyen 31.Piyade Alayı sadece 55 dakika sonra (05.25) ele geçirdiği siperleri terk etmek mecburiyetinde kaldı.¹⁷ Havanın aydınlanması ve buna bağlı olarak İngiliz siperlerinden yöneltilen ateşin şiddetinin artması taarruzun tıkanmasına neden oluyordu. 3.Piyade Tümeni Komutanı Albay

11 Birinci Dünya Savaşı’nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 193.

12 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

13 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

14 H. Patterson, With Zionists in Gallipoli, New York, 1916, s. 188.

15 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Dosya No: H-9, Fihrist No: 1-18.

16 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-27.

17 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Dosya No: H-9, Fihrist No:1-17, 1-18.

Nikolay'ın istediği üzerine takviye olarak gönderilen 15.Piyade Alayı 2.Tabur, 39.Piyade Alayı'nın 2.Taburuna bağlı iki bölük ve 70.Piyade Alayı'na ait iki bölük taarruzlarını tekrarladılarsa da vaziyette bir değişiklik olmadı. Yapılan her saldırı girişimi yüzlerce askerin dakikalar içerisinde yere serilmesinden başka bir sonuç getirmiyordu.¹⁸ İngilizlerin yönelttiği şiddetli ateşi 3.Piyade Tümenini adeta kalbura çevirmişti. Tümene bağlı taburlarda neredeyse bir subayın sağ kalması ve tümen mevcudunun yarısının kısa sürede kaybedilmesi durumun vehametini ortaya koyması açısından son derece önemlidir.

Mehmet Ali Paşa'nın taarruzların yinelenmesi hususundaki ısrarlarına karşı çıkan Albay Nikolay, gönderdiği raporda hücumun başarı şansının olmadığını ve buna rağmen eğer taarruz edilmesi hususunda ısrar edilirse verilecek kayıplardan ve sonuçlardan dolayı hiçbir sorumluluk kabul etmeyeceğini bildirdi. Albay Nikolay'ın tümenini yok olmaktan kurtarmak için verdiği çabalar sonucunda Şehitlersırtı'ndaki saldırılara akşam saat 18.00'de devam edilmek üzere ara verildi.¹⁹

5.Piyade Tümen Delilesırtı üzerinde yaptığı hücumlarda da 3.Piyade Tümeniyle benzer sorunlarla karşılaştı. İngilizlerin taarruzdan önce ateşe başlaması, hücumun baskın tarzında icra edilme olanağını ortadan kaldırmış ve 03.45'te tümen bağlıları belirlenen hedefler üzerine hücumla kalkmıştı. İngiliz ön hat siperlerine kadar ulaşmayı başaran kıtalar havanın aydınlanması ve buna bağlı olarak yöneltilen ateşin daha da şiddetlenmesi gibi etkenler nedeniyle ağır kayıplar vererek kazanımlarını muhafaza edemedi.²⁰ Saat 06.00'da İngilizlerin karşı taarruza kalkmasıyla da ele geçirilen siperler yeniden kaybedildi. Kısacası Delilesırtı hücumları yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı tıkanı. Muharebe alanı şehitlerin ve yaralıların kanlı bedenleriyle kaplanmış, taarruzlar adeta kanlı bir gladyatör dövüşüne dönüşmüştü. Bu sonuçlara karşın Liman von Sanders'in taarruz ısrarı hala aşılamıyordu. 5.Ordu Komutanının bu baskı ve ısrarları ise birlik komutanlarının duydukları rahatsızlığı daha da artırıyordu.

Gencecik bedenlerin saniyeler içinde ziyan edilmesinden başka bir sonuç getirmeyen bu taarruzlardan rahatsız olan Binbaşı Eggert, Liman von Sanders'i taarruz ısrarından vazgeçirmeye çalıştı. Onun çabaları sayesinde beklenmedik bir durum yaşandı ve 5.Ordu Komutanı taarruzların yinelenmesi fikrinden vazgeçti. Böylece Binbaşı Eggert Zığındere muharebelerini sona erdiren Alman subayı olarak tarihe geçti.²¹ 5 Temmuz 1915 taarruzu sonrasında Güney Grubu Komutanlığı'nın kayıpları göz önünde bulundurulduğunda 3.Piyade Tümeni'nin genel zayıtının 3.182 muharipten ibaret olduğu anlaşılmaktadır.²² 5.Piyade Tümeni'nin genel zayıtı ise toplam 4987 muhariptir. Mevcutlarının %40'ını kaybeden bu tümenler, hücumun tekrarından vazgeçilmesi üzerine Zığındere'den ayrıldı.²³

Zığındere'deki vaziyetin bir türlü düzeltilmemesi Güney Grubu Komutanlığı'nda görev değişikliğine neden olmuş, General Weber'in görevden alınmasıyla onun yerine Vehip Paşa tayin edilmişti. Vehip Paşa yeni görevine 9 Temmuz 1915'te başladı.²⁴ Güney Grubu Komutanlığı, muharebeler sonrasında ara hatlarda kalan şehitlerin defnedilmesi için İngilizlere ateşkes teklifinde bulundu. İngilizler ise yeni bir taarruz için

18 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:5432, Dosya No: H-5, Fihrist No:7.

19 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-23.

20 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:5314, Dosya No: H-1, Fihrist No:3.

21 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi)- Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-23.

22 BCA.110-9-1-9 (Birinci Dünya Harbi) Klasör No:4775, Eski Dosya No: H-9, Yeni Dosya No: H-4, Fihrist No:1-27.

23 Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V.Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012, s. 203.

24 Bursalı Mehmed Nihad, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336, s. 54.

muharebe alanının temizlendiğini düşünerek bu ateşkes teklifini red etti.²⁵ Böylelikle kabul edilmesi halinde Seddülbahir'deki ilk, Çanakkale Cephesi'ndeki ikinci ateşkes olarak tarihe geçecek bu ateşkes yürürlüğe giremedi. 19 Mayıs 1915'te Arıburnu cephesi'ndeki Türk taarruzunda hayatını kaybeden askerlerin defnedilmesi için Anzac Kolordusunun yönelttiği ateşkes teklifini Türk tarafının kabul ettiği hatırlanırsa bu ateşkes teklifinin reddinin tarafların insanî meselelere karşı nasıl bir bakış açısına sahip olduğunu da ortaya göstermesi hususunda önem taşıdığına inanılmaktadır. Bununla birlikte Zığındere'de ele geçirilen siperlerde ve muharebe alanında bulunan Türk şehitlerine ait cesetlerin ateşkes ilan edilerek defnedilmesi ve hayatını kaybeden askerlerin anılarına saygı gösterilmesi yerine salgın hastalık riski bahane edilerek Türk tarafının gözleri önünde yakılmasının da centilmenliğe yakışmayan bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Zira bu konu Çanakkale muharebelerinin en tartışmalı meselelerinden biri olarak hala gündemdeki yerini korumaya devam etmektedir. Güney Grubu Komutanlığı'nın sağ kanadını oluşturan Zığındere'de 5 Temmuz 1915'ten sonraki muharebe süreci mevzi muharebeleri karakterinde devam edecek ve 9 Ocak 1916'da son İngiliz askerinin Tekke koyundan ayrılmasıyla Çanakkale cephesindeki muharebeler sona erecekti.

Sonuç ve Değerlendirme

Zığındere vadisinin sahip olduğu coğrafi konum Alçıtepe'yi işgal etmek isteyen Akdeniz Seferi Kuvvetleri unsurlarına taktik açıdan büyük avantajlar sağlaması nedeniyle kara muharebelerinin ilk gününden itibaren önemini korumuştur. Bu nedenle gerek 25 Nisan 1915 Pınarıçıkoyu Çıkarmasında gerekse Kirte muharebeleri olarak bilinen genel cephe taarruzlarında Akdeniz Seferi Kuvvetleri unsurlarının ana ilerleme istikameti Delilesırtı ile Şehitlersırtı doğrultusunda idi. Güney Grubu Komutanlığı ise bu bölgede makineli tüfeklerle kurduğu direnek noktaları ve her iki sırt boyunca güneyden kuzeye doğru uzanan savunma hatlarıyla İngiliz taarruzlarını durdurmayı başarmıştır. Genel cephe taarruzlarının ana muharebelerine sahne olan Zığındere'deki direnişi bir türlü kıramayan İngilizler, 28 Haziran 1915'ten önce düzenledikleri lokal saldırılarla Sarıtepe karakolu adını taşıyan direnek noktasını ele geçirmişler, 28 Haziran 1915'teki ikinci mahdut hedefli taarruzda ise daha etkin bir topçu desteğini arkalarına alarak iki aydan beri ele geçiremedikleri mevzileri saatler içinde işgal etmeyi başarmışlardır.

Çanakkale kara muharebeleri açısından değerlendirildiğinde, Seddülbahir taarruzlardaki bu taktik değişikliği İngilizlere Çanakkale kara muharebeleri boyunca elde edebilecekleri en önemli başarıyı armağan etmiştir. Türk savunmasının sağ kanadına bir ok saplanmayı başaran 8.Kolordu birlikleri böylece mahdut hedefli taarruzlar serisinin ikinci aşamasını da başarıyla tamamlamıştır. İtilaf Devletleri cephesinin sol kanadındaki eğimin düzenlenmesiyle de kanatlar arasındaki eşitlik sağlanmış ve merkezden yapılacak yeni bir mahdut hedefli taarruzun yolu açılmıştır.

8.Kolordu'nun 28 Haziran 1915'te Zığındere'de elde ettiği başarı, 5.Ordu ve Güney Grubu Komutanlıklarında büyük bir şaşkınlığa ve tedirginliğe neden oldu. Bu beklenmeyen İngiliz galibiyeti, Zığındere'deki Türk taarruzlarını tetikledi. Güney Grubu Komutanlığı, 5.Ordu Komutanlığı'nın ısrarıyla kaybedilen siperlerin geri

25 C.F. Aspinal Oglanlar, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale-Gelibolu Askeri Tarihi, Cilt 2, (haz. Metin Martı). Arma Yayınları, İstanbul, 2005, s.112.

alınması için Sağ Kanat Bölgesinde 5 Temmuz 1915'e kadar dört ayrı karşı taarruz düzenledi. Makineli tüfeklerle tahkim edilerek kısa sürede savunmaya hazırlanan ve arkasına deniz ve kara topçusunun desteğini alarak yıldırıcı bir ateş koridoru haline gelen siperlere karşı yapılan taarruzlar ise başarısızlıkla sonuçlandı. Muharebe alanını cesetlerle ve ölüm kokusuyla dolduran bu taarruzlar, Türk tarafına ağır kayıplar verdirmekten başka bir netice sağlamadı. Sağ Kanat Mıntıkası'nın muharebe düzeninde ve emir komuta sisteminde istikrarsızlığa neden olan taarruzlar, komuta kademesi arasında da büyük bir rahatsızlığa neden oldu. Liman von Sanders'in bu taarruz ısrarları ve fevri tavırları, yurt savunması için gelecekte pek çok fayda sağlayabilecek binlerce askerin İngiliz makineli tüfekleri karşısında saniyeler içinde yaşamlarını yitirmesine yol açtı.

Zığındere muharebeleri, Akdeniz Seferi Kuvvetleri'ne yaptığı taktik değişikliği sayesinde Çanakkale kara muharebelerinin en önemli başarısını sağlasa da Türk savunmasına 15.485 muharip kaybıyla Çanakkale kara muharebelerinin en kanlı zayıyatına mal olmuştur. Bu yönüyle Zığındere muharebeleri hem Seddülbahir cephesi özelinde hemde Çanakkale kara muharebeleri genelinde değerlendirildiğinde, yaşanan en kanlı muharebe süreci olma niteliğini taşımaktadır. Zığındere muharebelerinde 8.Kolordu'nun toplam zayıyatının 3800 muharip olduğu düşünüldüğünde Türk tarafının beyhude yere düzenlenen hücumlarda verdiği kayıpların boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Bununla birlikte Zığındere muharebeleri, Seddülbahir'deki Türk savunmasının sağ kanadında aylardır süren çarpışmaların en şiddetli seviyesi olma özelliğini de taşımaktadır. Bu yönleriyle Zığındere muharebeleri, Seddülbahir muharebeleri özelinde ve Çanakkale kara muharebeleri genelinde askeri tarih disiplini açısından incelenmesi gereken, önemli detaylar içeren bir muharebe süreci olma özelliğini taşımaktadır.

Türk askeri tarihi açısından değerlendirildiğinde Zığındere'deki sekiz günlük muharebe süreci, topçuluktan, tahkimata, emir komuta sisteminden, kıtaların muharebe düzenine, askerlerin psikolojik durumlarından, lojistik destek unsurlarına kadar tüm detaylarıyla incelenmesi ve gelecek adına dersler çıkarılması gereken bir hadise olarak karşımıza çıkmaktadır. Zığındere muharebeleri, Çanakkale cephesindeki muharebelerin daha spesifik bir açıdan değerlendirilmesi ve bu cephedeki çarpışmaların artık genel bir bakış açısından ziyade bölgesel muharebeler özelinde incelenmesi hususunda gelecekte yapılacak araştırmalara örnek olma özelliğini taşımaktadır. Böylelikle Çanakkale muharebeleri tarihinin gizli kalmış ya da üzerinde çok fazla durulmamış konuları hakkında daha fazla bilgi edinme imkânı sağlanacaktır. Her iki tarafa ait ana ve tali kaynakların bu muharebe sürecine ilişkin zengin bir bilgi kaynağı sunması da bu düşüncemizi haklı çıkarır niteliktedir.

Detayların sunduğu bu bilgi zenginliği sayesinde araştırmacıların Çanakkale muharebelerine olan ilgileri daha da artırılarak yeni bilgilerin literatüre kazandırılması sağlanacaktır. Böylece Çanakkale muharebeleri üzerindeki yazılı ve sözlü anlatımların aynı kişiler ve olaylar ekseninde durağanlaşmasının önüne geçilecektir. Her iki taraf açısından değerlendirildiğinde Zığındere muharebelerinin sonuçlarının, Çanakkale kara muharebelerinin sonuçları üzerindeki etkileri genel anlamda şu cümlelerle

özetlenebilir. İngilizler açısından bakıldığında bu muharebeler doğru bir taktik değişikliğinin sağladığı lokal bir başarıdır. İngilizler 28 Haziran 1915'te elde ettikleri sonuçla cephedeki muharebelerin tümünü değil Alçıtepe'yi ele geçirmek için yaptıkları saldırı planının bir sadece bir aşamasını kazandı. Zığındere muharebelerinden sonra bölgedeki çarpışmaların mevzi muharebeleri karakterinde cereyan ettiği ve İngilizlerin 9 Ocak 1916'ya kadar süren muharebeler boyunca Alçıtepe'ye asla ulaşamadıkları düşünüldüğünde, 28 Haziran 1915'te kazanılan başarının muharebe sürecinde elde edilen bölgesel bir başarıdan ziyade bir değer taşımadığı düşünülmektedir.

Güney Grubu Komutanlığı açısından bakıldığında bu muharebe süreci savunmanın sağ kanadında alınan bölgesel bir mağlubiyettir. Türk askerinin muharebelerin genelindeki dirayetli duruşu sayesinde bu mağlubiyetin savunma açısından daha ağır neticeler doğurması engellenmiştir. Buradaki en büyük sorun Liman von Sanders'in Sağ Kanat Bölgesindeki komutanların görüşlerini dikkate almayarak 28 Haziran 1915'teki bölgesel mağlubiyeti abartmasıdır. Eldeki kuvvetlerle İngilizler karşısında dirayetli bir savunma oluşturulması yerine yorgun ve demoralize kıtalarla ele geçirilme şansı olmayan mevzileri geri almak için karşı taarruzlar düzenlenmesinin tercih edilmesi, Türk savunmasının tıpkı mayıs ayının ilk günlerinde Seddülbahir'de yaptığı taarruzlarda olduğu gibi ağır kayıplar vermesine neden olmuştur. Zığındere muharebeleri hakkındaki yazılı literatür incelendiğinde bu konudaki düşüncemizin haklı olduğunu ispatlayan çok sayıda değerlendirmenin var olduğu görülmektedir.

28 Haziran 1915 taarruzunun ilk saatlerindeki şiddetli topçu ateşi Türk savunması üzerinde ağır tahribata neden olmuştur. Bu sırada Şehitlersırtı üzerindeki J siperlerinde mevzilenen 33.Piyade Alayı askerlerinin çoğu şehit olmuş ya da yaralanmıştı. Bu durum savunmanın direncini yok olma noktasına getirip büyük bir kargaşaya neden olsa da 11.Piyade Tümeni Komutanı Albay Refet Bey'in aldığı sert tedbirler ve 33.Piyade Alayı subaylarının gayretleri sayesinde tehdit bertaraf edilmiştir. Düzensiz geri çekilmeler ikinci savunma hattında durdurularak ilk şok atlatılmış ve savunma yeniden direnç kazanmaya başlamıştır. 28 Haziran 1915 gecesi düzenlenen ilk karşı taarruzdan 5 Temmuz 1915'teki son taarruza kadar Zığındere siperlerinde yurt savunması yapan Mehmetçiğin madden ve manen karşılaştığı zorlu şartlara rağmen büyük bir fedakârlıkla görevini ifa etmeye çalıştığı görülmektedir.

Kilometrelerce süren zorlu intikal sürecinin getirdiği uykusuzluk ve yorgunluğa, taarruz hedeflerinden yöneltilen şiddetli ateş sağanağına, muharebe alanını esir alan ceset kokularına ve şehit arkadaşlarının yığınlar halinde muharebe alanını kaplayan bedenlerinin içler acısı görüntülerine rağmen her taarruz emrinde siperlerden fırlayarak canı pahasına verilen emri yerine getirmişlerdir. Birlik komutanlarının muharebe süreci hakkında sundukları raporlar incelendiğinde yukarıda satırların doğruluğunu teyit eden pek çok örneğin var olduğu görülmektedir. Zığındere'deki muharebelerde, Tuğgeneral Faik Paşa, Albay Refet Bey, Albay Süleyman Bey, Yarbay Cafer Tayyar Bey, Yarbay Sabri Bey, Yarbay Mustafa Şevki Bey, Yarbay Nurettin Bey, Yarbay İsmail Hakkı Bey, Binbaşı Mehmed Nureddin Bey, Tabip Binbaşı Mehmed İsmail Bey, Binbaşı Reşad Bey, Binbaşı Eggert gibi subayların cesaret ve kahramanlıklarıyla ön plana çıktıkları görülmektedir.

Zığındere muharebeleri, Çanakkale kara muharebelerinin küçük bir özeti gibidir. Zığındere'deki çarpışmalarda hava taarruzlarından, topçu bombardımanlarına, dayanılmaz piyade ve makineli tüfek ateşinden, lağım muharebelerine ve süngü taarruzlarına kadar Çanakkale kara muharebeleri sırasında meydana gelen bütün muharebe sürecinin karakteristik özelliklerini barındırmaktadır. Şehitlersırtı, Bombasırtı'nda sonra Çanakkale cephesinde iki tarafın siperleri arasındaki mesafenin en kısa olduğu yerdir. Böylesi bir muharebe alanında karşılaştığı bütün zorluklara karşı insanüstü bir gayretle göğüs geren Mehmetçik, Çanakkale'deki direniş ruhunun en anlamlı örneklerinden birini ortaya koymaktadır. Bundan dolayı Zığındere'deki mücadele anlayışının Çanakkale ruhunu temsil eden en anlamlı örneklerden biri olduğuna inanılmaktadır.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Kaynakları

ATASE Arşivi

BCA Arşivi

TNA Arşivi

2.Kitaplar

Birinci Dünya Savaş'ında Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V. Cilt, III. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 2012.

Bursalı Mehmed Nihad, Umûmi Harbte Seddülbahir Cenûb Grubu Muharebatı, Matbaa-i Askeriye, İstanbul, 1336.

C.F. Aspinal Oglanler, Büyük Harbin Tarihi Çanakkale-Gelibolu Askeri Tarihi, Cilt 2, (haz. Metin Martı). Arma Yayınları, İstanbul, 2005.

J.H. Patterson, With Zionists in Gallipoli, New York, 1916.

Şerif Güralp, Bir Askerin Günlüğünden Çanakkale Cephesi'nden Filistin'e, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2003.

EKLER

Ek 1 (5 Temmuz 1915 Türk Taarruzunun Yapıldığı Zığındere Muharebe Alanı'nın Kuzey Güney İstikametinde Genel Görünümü)

Ek 2 (Zığındere Mevziinde Bir Alay Karargâhı)

